

A M. KIR. 20. HONVÉDGYALOGHADOSZTÁLY FELVONULÁSA AZ ÉSZAKKELETI HARCZÉRRE ÉS ELSŐ HARCRAKELÉSE ROHATYNNÁL 1914. AUGUSZTUS 29—30-ÁN.

(Három vázlattal.)

A m. kir. 20. honvédgyaloghadosztály legendás szereplése az egész világháború folyamán Kelet-Galiciában a Kárpátokig, Monte St. Micheletől a Mt. Tombáig, széles körben ismeretes. A budapesti egyes, a debreceni hármas, a nagyvárad négyes és a székesfehérvári tizenhetes honvédek mindig egyformán kitettek magukért. Csak hála és elismerés illetheti e derék hadosztály minden honvédjét és parancsnokát egyaránt.

Attanulmányozva a világháború eddig megjelent részletesebb félhivatalos és nemhivatalos leírásait, meglepődve látjuk, hogy azok ennek a dicső honvédgyaloghadosztályunknak első szereplését, Rohatynnál, tévesen fogták fel és kedvezőtlenül világították meg. A történelmi igazság azonban mást állapít meg, még pedig azt, hogy ennek a honvédgyaloghadosztálynak éppen a tűzkeresztségnél, 1914 augusztus 29 és 30-án tanúsított magatartása, különösen pedig az 1. honvédgyalozezred két és a 4. honvédgyalozezred 1 $\frac{1}{4}$ zászlóaljának felejthetetlen fegyverténye volt az, mely megvetette alapját annak a dicső harcéri multnak, melyre ennek a honvédgyaloghadosztálynak minden egyes tagja büszke öntudattal tekinthet vissza.

I.

Általános előzmények.

Az osztrák-magyar monarchia 1914 elején két ellenféllel számolhatott: északon az oroszsal, délen a szerbvel. Vezérkarunk mozgósítási terve is e lehetőségek keretei között mozgott. A m. kir. 20. honvédgyaloghadosztály, békében Nagyvárad székhellyel, a temesvári VII. hadtest kötelékébe tartozott, utóbbit az úgynevezett *B. felvonulási csoport*hoz sorolták, eredetileg azon hivatással, hogy Szerbia ellen alkalmaz-

zák. Az 1914 július 25-én elrendelt „részleges mozgósítás“ a „B“ felvonulási csoportra vonatkozott. 1914 július 31-én, mint ismeretes, az *általános mozgósítást* rendelték el, augusztus 4-ével, mint első mozgósítási nappal.

Közben az eredetileg a déli harctéren felvonult, illetőleg még felvonulásban levő B. csoport hadrendjének egy része (a 2. hadsereg), közte a m. kir. 20. honvédgyaloghadosztály is, az északi harctérré lett irányítva. A hadvezetőség, hogy a csapat-, illetve vonattorlódásoknak elejét vegye, úgy intézkedett, hogy e „B.“ felvonulási csoport hadrendjét csak augusztus 18-tól kezdve szállítsák az északi harctérré. Mivel időközben a második hadseregből már számottevő erőt vetettek harcba a szerb harctéren, e részek vasúti elszállítása néhány napos késedelmet szenvedett. Az orosz harctérré való felvonulás már augusztus 3-án megkezdődött s a második hadsereg felszállítását is beszámítva, augusztus 31-én végződött. Összesen 3998 katonavonat bonyolította le ezt a hatalmas forgalmat, amely tekintettel a mozdonyok, vasúti kocsik, valamint a pályák és a beosztott személyzet különbözőségeire, hatalmas teljesítménynek volt nevezhető.

A 20. honvédgyaloghadosztály azon összetételében, mellyel az ellenség elé vonult, voltaképen egy alkalmi alakulás volt, amennyiben ez a honvédgyaloghadosztály, békehadrend szerint, a debreceni 3., a nagyváradai 4. honvédgyalogezerdből alakult 39. és a szatmári 12. és a dési 32. honvédgyalogezerdből alakult 40. honvédgyalogdandárból állott. Mivel azonban az 1914 július 25-én elrendelt részleges mozgósítás a magyarországi hadtestek közül csak a budapesti IV., a temesvári VII. és a zágrábi XIII. hadtestre terjedt ki: a kassai VI., illetőleg a nagyszombati XII. hadtest területén állomásozó szatmári 12., illetőleg dési 32. honvédgyalogezerdből alakult 40. honvédgyalogdandárt ez a részleges mozgósítás nem érintette. A 40. honvédgyalogdandár pótlására ezért a budapesti IV. hadtest területén állomásozott, hadrendileg ugyan a 41. honvédgyaloghadosztályhoz tartozott, a budapesti 1. és a székesfehérvári 17. honvédgyalogezerdből alakult 81. honvédgyalogdandár lett a 20. honvédgyaloghadosztályhoz beosztva.

Bárha az általános mozgósításnak hat nappal reá, 1914 július 31-én, történt elrendelése az összes érdekelt csapatokat és parancsnokságokat még mindig a mozgósítási, illetőleg a békeállomásaikon érte, sőt az ad hoc összeállítású 20. honvédgyaloghadosztály csapatait csak a 25. és 26. mozgósítási napokon szállították el békeállomásaikról: a már megszokott békehadrendi beosztást, sajnos, még sem állították helyre. A 81. honvédgyalogdandár nem a saját 41., hanem a neki idegen

20. honvédgyaloghadosztály kötelékében vonult az ellenség elé, mely beosztásban a háború egész tartama alatt meg is maradt.

A m. kir. 20. honvédgyaloghadosztály, a mozgósítás elrendelésekor, az alábbi összeállításban alakult meg:

Hadosztályparancsnokság: Nagyvárad.

Hadosztályparancsnok: Csanády Frigyes altábornagy.
Vezérkari főnök: Békési Béla vezérkari őrnagy.

M. kir. 81. honvédgyalogdandár: Budapest.

Dandárparancsnok: Pernecky Jenő tábornok.
Dandárvezérkari tiszt: Denghy Zsolt vkb. főhadnagy.

M. kir. budapesti 1. honvédgyalozezred.

Parancsnok: Bartha Lajos ezredes.

- I. zászlóalj parancsnoka:* Gerő Vilmos őrnagy.
- II. zászlóalj parancsnoka:* Békássy Imre őrnagy.
- III. zászlóalj parancsnoka:* Schieb Károly alezredes.

M. kir. székesfehérvári 17. honvédgyalozezred.

Parancsnok: Gombos Mihály ezredes.

- I. zászlóalj parancsnoka:* Sréter István alezredes.
- II. zászlóalj parancsnoka:* Baczynski László alezredes.
- III. zászlóalj parancsnoka:* Tihanyi József alezredes.

M. kir. 39. honvédgyalogdandár: Nagyvárad.

Parancsnok: Patzák Kálmán tábornok.
Dandárvezérkari tiszt: Sieberger Ferenc vkb. főhadnagy.

M. kir. debreceni 3. honvédgyalozezred.

Parancsnok: Stadler István ezredes.

- I. zászlóalj parancsnoka:* Jancsó László alezredes.
- II. zászlóalj parancsnoka:* Lakatos Béla őrnagy.
- III. zászlóalj parancsnoka:* Tomcsányi Árpád őrnagy.

M. kir. nagyvárad 4. honvédgyalozezred.

Parancsnok: Ránffy Zsigmond ezredes.

- I. zászlóalj parancsnoka:* Kratochwill Károly alezredes.
- II. zászlóalj parancsnoka:* Balogh Barna alezredes.
- III. zászlóalj parancsnoka:* Reviczky László alezredes.

*M. kir. szabadkai 4. honvédhuszárezred.**Parancsnok:* Jankovich Miklós ezredes.*Ezredtörzs, telefonjárőr, utászszakasz, 3. és 4. század.**Cs. és kir. 20. tábori tüzérdandárparancsnokság: Temesvár.**Parancsnok:* Schneeberger István tábornok.*Beosztva:* Csatay Lajos vkb. főhadnagy.*M. kir. 8. honvéd tábori ágyúezred.**Parancsnok:* Pohl Albert ezredes.*I. oszt. parancsnoka:* Ambrósius Károly alezredes.*II. oszt. parancsnoka:* Böhm Béla százados.*Cs. és kir. 20. tábori ágyúezred I. osztálya.**Parancsnok:* Wurzel Róbert őrnagy.*20. hadoszt. löszertelepparnok:* Demény Géza százados.*Összesen:* 12 zászlóalj, 12 géppuskás osztag (24 géppuska), 2 lovasszázad, 7 ágyúsüteg, szabványos vonat és intézetek.*Létszám a békeállomásról való elindulásakor:**Élelmezési létszám:* 17.844 fő, 4533 ló.*Harcoló létszám:* 12.416 kézi lőfegyver, 24 géppuska, 384 lovas, 42 ágyú.*Járművek:* 339 kétfogatú, 200 négyfogatú, 129 hatfogatú jármű, 20 kerékpáros, 6 személygépkocsi.

1914 július 26-án délelőtt 5 órakor érkezett be a m. kir. nagyvárad 20. honvédgyaloghadosztályparancsnoksághoz a szegedi II. honvédkerületi parancsnokság számjeles távirata, mely szerint Ó Felsége Budapest, Szeged, Temesvár, Zágráb, Bosznia és Dalmácia mozgósítását rendelte el. „B“ (Balkán) háború. Első mozgósítási nap július 28-án. Másnap, július 27-én délelőtt 5 óra 30 perckor, érkezett be a 20. honvédgyaloghadosztályparancsnoksághoz a hadsereg vezérkari főnökének számjeles távirata, mely szerint a hadosztály szállásszabályozó vezérkari tisztjének, a szállások előkészítése végett, a pétervárad várparancsnoksághoz kellett útba indulnia. Szállásszabályozó vezérkari tisztül Böckl József vk. százados lett kirendelve, aki a szükséges közegekkel le is utazott Péter-

váradra s ott Kerchnave vk. alezredesnél, a hadseregparancsnokság szállásszabályozójánál, jelentkezett, ki a hadosztály részére: Indija—Moja voia Pszt—Ujkarlovic—Szlánkámen—Beska-körzetet utalta ki. A szállásokat ott valóban elő is készítették.

Időközben serényen és lelkesen folyt a mozgósítási munka az alárendelt csapatok békeállomásain, a hadosztályparancsnokság pedig megkapta a menetterveket, melyekkel a déli harctérre irányították. A 10. mozgósítási napon, azaz 1914 augusztus 6-án, azonban a kiadott terveket megváltoztatták, ennél fogva a hadosztály csapatainak és intézeteinek további intézkedésig állomáshelyeiken kellett maradniok. Augusztus 16-án megkapta a 20. honvédgyalghadosztályparancsnokság az új menetterveket, melyekkel az északi, vagyis az orosz harctérre irányították. A hadosztályt Székesfehérvár—Budapest—Debrecen—Nagyvárad—Lugos—Temesvár és Szabadka városok területéről, Csap—Ungvár—Uzsokon át, a Lemberg-től délre fekvő, a Halicz—Kalusz és Bukaczowcze által határolt területre kellett elszállítani. E célra a cs. és kir. III. (sztaniszlai) tábori szállításvezetőség 54 száztengelyű vasúti szerelvényt bocsátott rendelkezésre. A vasúti szállítás a mögöttes országból augusztus 21- és 22-én, tehát a 25. és 26. mozgósítási napon kezdődött csak meg. Az első szállítmány augusztus 23-án hajnalban Bukaczowczeban, az utolsó pedig augusztus 26-án délelőtt Kaluszban rakodott ki. A vasúti szállítás magyar területen kifogástalan volt, keletgalíciai területen azonban már, különösen az orosz betörésről szóló hírb-hírek következtében, igen vontatottá és szabálytalanná vált.

A viszonyokra jellemző volt, hogy a hadosztályparancsnokság maga is csak Chodorówban tudta meg, hogy neki Bukaczowczere kell kerülnie. Arról azonban a hadosztályparancsnok mitse hallott, hogy alárendelt csapatai és intézetei hova és mikor fognak beérkezni. Puszta véletlen volt csupán, hogy a chodoróvi pályaudvaron szolgálatot teljesítő egyik tartalékos tiszt kezében egy kimutatást látott, melyben a szükséges adatok megvoltak. Ezt a kimutatást azután természetesen azonnal lemásolták. A hadosztályparancsnokságnak Bukaczowczen történt kirakodása után, a hadosztály vezérkari főnöke, még augusztus 24-én reggel, automobilon a már megalakult legmagasabb parancsnoksághoz Sztaniszlaubament, hogy a hadosztály részére további parancsokat kérjen. Ott azonban csak egy alárendelt vezérkari tiszttel tudott beszélni, ki őt az általános helyzetről nagyjában tájékoztatta. Ebből azonban csak az volt megállapítható, hogy a 20. honvéd-

hadosztály, mint a VII. hadtestnek Galiciába szállított legelső része, egyelőre Kövess gyalogsági tábornok sztaniszlai hadseregesoportparancsnokságának van alárendelve és hogy az előljáró 2. (Böhm-Ermolli) hadseregparancsnokság beérkezése csak augusztus 25-re, tehát másnapra, várható.

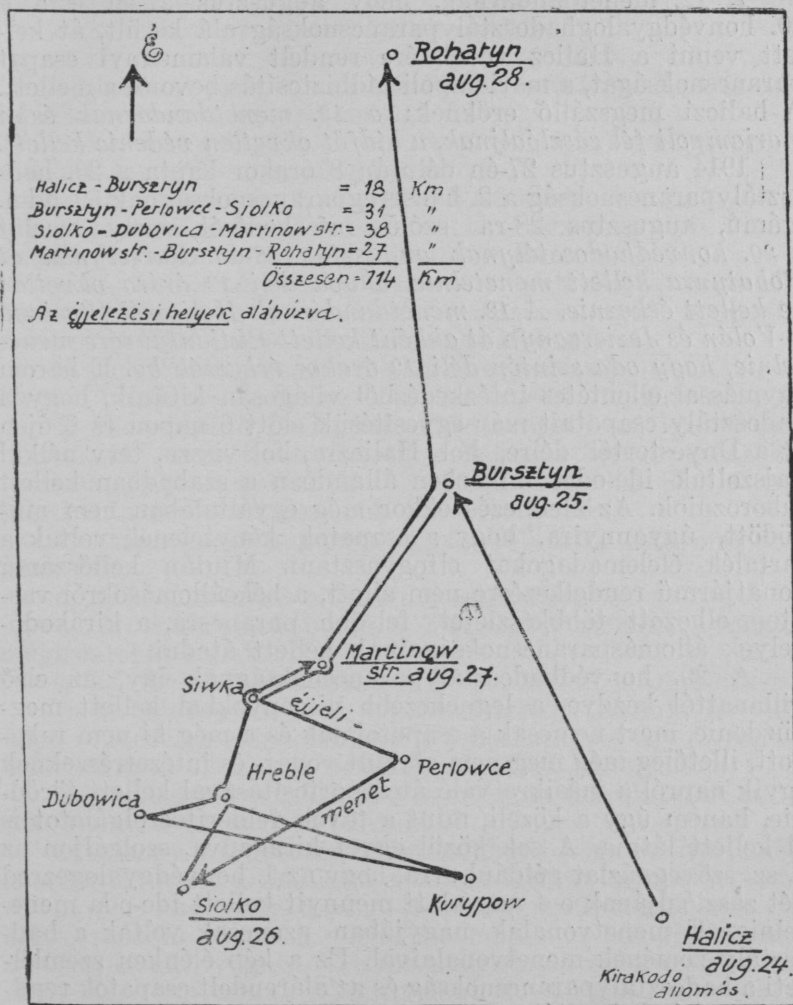
A hadosztály kirakódása és egyesítése a felvonulási körletben nem következett be pontosan az eredeti terv szerint. Az ellenség galíciai betörése folytán az egyes kirakodó-állomásokat hátrább kellett tolni, úgy, hogy a hadosztály csapatai és intézetei még augusztus 29-én, tehát a rohatyni csata napján sem voltak teljesen együtt. Hiányzott még az 1. honvédgyalozezred III. zászlóalja, továbbá a hadosztályvonat és az intézetek java. Ezenkívül se elegendő élelem, se egészségügyi anyag és felszerelés nem volt.

Augusztus 25-én délelőtt 9 órakor vette át a hadosztályparancsnokság egyik vezérkari tisztje Sztaniszlauban, a hadseregesoportparancsnokságnak még 1914 augusztus 21-én kelt 115. hdm. számú terjedelmes intézkedését, melynek 3. pontja a hadosztályról így emlékezett meg: „A 20. honvédgyalozhadosztály augusztus 23-tól kezdve Chodorówon, Haliczon, Dolinán és Kaluszon rakodik ki. A hadosztály Bukaczowce—Demianów—Vojnilów-körzetben egyesül, a hadosztályparancsnokság Martinów str-in hál.“ A hadseregesoportparancsnokság 93. hdm. számú intézkedése a hadosztály vonatának megalakulásáról rendelkezik. Eszerint az országos járműveket, vezetőket és kovácsokat stb. a kirendelt hadtápközlegek augusztus 24-én Vojnilówon, augusztus 26-án Kaluszon, augusztus 30-án Visztowán és Babuchówon adták volna át. Babuchów azonban augusztus 29-én már ellenséges kézre került.

1914 augusztus 26-án délután 1 óra 15 perckor kapta az időközben Bursztynra előrement 20. honvédgyalozhadosztályparancsnokság a 2. hadseregparancsnokság 62. hdm. számú telefonparancsát. Eszerint a 20. honvédgyalozhadosztályt *mielőbb Halicz körül kell csoportosítani*, hogy onnan a hadseregparancsnokság Monaszterzyska vagy Podhajce felé vethesse harcba azt. E célból azon szállítmányokat, melyek 25-én délután 10 órától Haliczon kirakodtak, a hadseregparancsnokság közvetlenül utasította, hogy menetüket Bursztyn felé szüntessék be és Haliczon háljanak. A tábori szállításvezetőséget a hadseregparancsnokság felszólította, hogy ezután minden beérkező szállítmányt lehetőleg Haliczon vagy Bolszowczen rakasson ki.

1914 augusztus 27-én délután 2 órakor kapta az időközben Haliczra érkezett 20. honvédgyalozhadosztályparancsnokság

a 2. hadseregparancsnokságnak Stryjben kelt 66/5. hdm. számú telefonintézkedését, mely szerint a 20. honvédgyaloghadosztálynak a Dnyestertől délre, Martinów, Str. Wojnilów

1. vázlat.

közötti területen kell egyesülnie. A hadosztályparancsnokság Wojnilówra megy. A hadosztály feladata az lett volna, hogy a Dnyester-vonalat Gwitowától a haliczi hídfőig megfigyelje

és az átkelést Martinów str.-nál biztosítsa. A VII. hadtestnek és a 20. honvédgyaloghadosztálynak a helyzetről naponta jelentést kellett tenniük.

A 12. menetdandárnak, mely augusztus 27-én este a 20. honvédgyaloghadosztályparancsnokság alá került, át kellett venni a Halicz védelmére rendelt valamennyi csapat parancsnokságát, a mariampoli hídbiztosítás bevonása mellett. A haliczi megszálló erőknek: *a 12. menetdandárnak és a mariampoli fél zászlóaljnak, a hídfőt okvetlen védenie kellett.*

1914 augusztus 27-én délután 8 óraker kapta a 20. hadosztályparancsnokság a 2. hadseregparancsnokságnak 69. hdm. számú, augusztus 28-ra szóló intézkedését, mely szerint *a 20. honvédhadosztálynak augusztus 28-án Bursztynon át Rohatynra kellett menetelnie, ahova déli 12 órára okvetlen be kellett érkeznie. A 12. menetdandárnak Haliczról Stasiava —Volán és Jezierzanyn át akként kellett Putiantyncére menetelnie, hogy oda szintén déli 12 óraker érkezék be.* E három egymással ellentétes intézkedésből világosan kitűnik, hogy a hadosztály csapatait már egyesítésük előtt 6 napon és 6 éjen át a Dnyestertől délre, hol Haliczra, hol vissza, terv nélkül hajszolták ide-oda, miközben állandóan a szabadban kellett táborozniok. Az élelmezés ekkor még egyáltalában nem működött, úgyannyira, hogy a csapatok kénytelenek voltak a tartalék élelemadagokat elfogyasztani. Miután kellőszámú vonatjármű rendelkezésre nem állott, a békeállomásokról vasúton elhozott többkészletet, felsőbb parancsra, a kirakodóhelyek állomásparancsnokságainak kellett átadni.

A 20. honvédhadosztályparancsnokságnak így, az első pillanattól kezdve, a legnehezebb viszonyokkal kellett megküzdenie, mert nemcsak a csapatoknak és a még ki nem rakodott, illetőleg még meg nem alakult vonat- és intézetrészeknek egyik napról a másikra való átcsoportosításával kellett törődnie, hanem úgy a közeli, mint a távoli felderítőszolgálatot is el kellett látnia. A sok közül egyet kiragadva, szolgáljon az 1. sz. szövegvázlat például arra, hogy az 1. honvédgyalozezred két zászlóaljának e 4 nap alatt mennyit kellett ide-oda menetelnie. E menetvonalak nagyjában azonosak voltak a hadosztály zömének menetvonaláival. Ez a kép élénken szemlélteti a hadosztályparancsnokság és az alárendelt csapatok rendkívül nehéz helyzetét.

II.

Ahhoz, hogy a 20. honvédhadosztálynak augusztus 28-tól 30-ig való szereplése kellő keretbe beilleszthető legyen, szükséges az akkori általános helyzetről, illetve az eseményekről

szóló, az 1915. év elején kiadott hivatalos (Streffleur) leírásnak rövid ismertetése.

A 3. hadsereg kelet felé előnyomuló hadtestei közül, augusztus 25-én:

a XII. hadtest Blotnia—Przemyslana,

a III. hadtest Gologóry—Bottkóv-, illetve a nyugati Zlota-Lipa-vonalát s annak északi folytatását, a Krasne felé húzódó mocsaras mélységvonalat érte el,

a XI. hadtest zöme a leMBERG—brodyi vasút mindkét oldalán Jaryczów magasságáig jutott,

a 11. honvédlövashadosztály Kamionka—Strumilowánál, ellenséges gyalogsággal és tüzérséggel vívott harc után, visszavonult és Zoltanczenál biztosításra csoportosult,

a 44. Landwehr-gyaloghadosztály biztosította az északi hadsereg szárnyát, az említett lovashadosztálytól nyugatra, a Kulikóvtól északra elterülő magaslatokon.

A Kelet-Galiciába betört ellenséges oszlopok élei augusztus 25-én Cholojów—Podhajce—Monasterzyska vonalát érték el.

2. hadseregünk 1—1 gyalog- és lovashadosztálya Monasterzyskánál támadásba fogott, azonban a betört ellenséget visszaszorítani nem tudta. A zaleszczyki hídfő ellen északkeleti irányból orosz oszlopok nyomultak elő.

3. hadseregünk augusztus 26-án folytatta előnyomulását kelet felé,

a XII. hadtestnek a Remicowcetől délre,

a III. hadtestnek pedig a Zloczóvtól délkeletre húzódó magaslatokat kellett elérnie,

a XI. hadtestnek Busknál a Búgot kellett megközelítenie,

a 11. gyalog- és a 8. lovashadosztály feladata az volt, hogy a hadsereg előnyomulását a jobbszárnyon, egy Brzezany felől várható ellenséges beavatkozás ellen, biztosítsa.

A Lembergtól északra álló csoportnak északkelet és észak felé kellett a biztosítást ellátnia.

Mintogy az ellenség előnyomulását szintén folytatta, Zloczóvtól keletre találkozó-csatának kellett kifejlődnie.

A III. hadtest, a krasne—bortkówi mélységvonalon átkelve, nálánál nagyobb ellenségre bukkant; később azonban a Koropiectől nyugatra húzódó magaslatok ellen előnyomuló saját *XII. hadtestünk* némileg könnyített rajta.

A XI. hadtest a III. hadtesttől északra, Busknál került harcba az ellenséggel s egyelőre tartotta magát.

A 11. gyaloghadosztály, a XII. hadtesttől délre, erősebb ellenség nyomása következtében Dunajóvra, egy különítménye Brzezanyból Narajóvra hátrált.

A 8. lovashadosztály pedig Rohatynra ment vissza.

A Dnyester mentén az ellenség erős lovassággal és 8. hadtestének jókora részeivel, igen hevesen, de eredmény nélkül támadta a nizniówi hídfőt.

Saját 2. hadseregünk Galiciába szállított erői közül a 20. honvédgyaloghadosztály Martynówtól délre volt egyesítve. A VII. hadtest Zydaczówtól keletre gyülekezett. A 3. hadsereg helyzete augusztus 26-án este elég világosnak látszott, ennek folytán az akkor még Przemyslben székelő hadsereg-főparancsnokság a 23. honvédgyaloghadosztályt Niemirówból és a 97. népfőlkelő gyalogdandárt Mosciskából, mint erős-bítést, Lemberg felé irányította, a 3. hadsereg rendelkezésére bocsátva őket.

Augusztus 27.

A zloczówi csata kedvezőtlenül végződött, bár a XII. hadtest oldalozó beavatkozást kísérelt meg. Utóbbi néhány sikeres részlegtámadást intézett ugyan a Dunajówtól keletre elterülő magaslatokra, azonban az erős ellenséges nyomás következtében, a nyugati Zlota-Lipától nyugatra levő magaslatokra volt kénytelen visszavonulni, amikor a narajówi különítmény a déli szárnyon, nagyobb ellenséges erő miatt, hátrálásra kényszerült.

Időközben a mélységvonal mögé visszavont III. hadtest helyzete szintén rosszabbodott. Amint a zloczówi műúttól délre harcoló hadosztály Gologóry felől szintén az átkarolás veszélyébe került: a visszavonulás itt se volt többé elkerülhető. Ezzel egyszerre a szomszédos, északi XI. hadtest is visszahúzódott az erős ellenség elől.

A 3. hadseregparancsnokság augusztus 27-én délután folyamán, alárendelt három hadtestének visszavonulása következtében, arra a déli órákban beérkezett hírre, hogy Kamionka-Strumilowáról Lemberg felé erős ellenség van előnyomulóban, elrendelte, hogy most már csak a Firlejów—Kurowczetól nyugatra húzódó magaslatokon, továbbá Miklaszównál, a Pettew-pataktól északra és Prusytól Lemberg északi arc-vonaláig legyen a legszívósabb ellenállás.

Augusztus 28.

Az időközben Stryjbe beérkezett 2. hadseregparancsnokság augusztus 28-án elhatározta, hogy minden rendelkezésre álló erejét Rohatyn felé és ettől keletre veti, hogy feladatához híven a Brzezanytól délre előnyomuló ellenséget feltartóztat-

hassa és megakadályozza, hogy ez saját 3. hadseregünk déli szárnyát megtámadja.

A 3. hadsereg csapatai, többnapos nehéz harc után, ki-merülve, de teljes rendben foglalták el augusztus 28-án új állásaikat. Az ellenség nem üldözte őket, nyilván azért, mert nála szintén hasonló viszonyok uralkodtak.

A 2. hadsereg a VII. hadtestet s, annak déli szárnyán, a 20. honvédgyaloghadosztályt a Rohatyntól nyugatra húzódó magaslatokon csoportosította, azzal a szándékkal, hogy a Gnyla-Lipa mentén az ellenséggel szembe szálljon.

Augusztus 29.

Az ellenség a hajnali órákban heves támadást intézett a XII. és III. hadtest egész arcvonala ellen Firlejówtól Kurowceig. Az említett arcvonalszél ellen Brzezany irányából egy hadosztályt, Dunajów és Gologóry felől egy-egy hadtestet, továbbá Glinianyról egy tartalékadosztályt vitt harcra. Ezen erőket Pomorzany és Busk magasságából további egy-egy ellenséges hadtest követte. A küzdelem az esti órákig tartott, saját csapataink azonban állásaikat szívósan védelmezték.

A 2. hadsereg rohatyni csoportjából a Ruda felé előnyomuló VII. hadtest nem tudott tért nyerni, a hivatalos leírás szerint: „a 20. honvédgyaloghadosztályt Rohatynnál benyomták“. A haliczi csoport, a Narajówka és Gnyla-Lipa között harcolva, a Bolszowcztől északra elterülő magaslatokat vette birtokába.

Augusztus 30.

Augusztus 30-ára virradó éjjelen a 3. hadsereg csapatai több helyen heves ellenséges előretöréseket vertek vissza. Rohatyn ellenséges kézre került. Napfelkeltekor az orosz ágyútűz újult erővel tört ki, az orosz gyalogtámadás pedig megkezdődött. A sokkal nagyobb orosz erő már a kora délutáni órákban átkarolta a XII. hadtest déli szárnyát. Történt ugyan egy kísérlet a harc megújítására egy új felvételi állásból, ez azonban nem sikerült. A hadtest egyes részeivel Bobrka felé, zömével pedig Lemberg irányában vonult vissza. A XII. hadtest visszavonulása megrendítette a Przemyslani—Kurowcze szakaszban harcoló III. hadtest helyzetét is, melynek déli szárnyadosztálya szintén erős ellenséges tűzbe került, úgy, hogy e hadtestnek Winikire s a községtől délre húzódó magaslatokra kellett visszamennie.

A 2. hadsereg egyes részeivel, Rohatyntól nyugatra, a 3. hadsereg harcába akart beavatkozni, mire azonban többé sor nem került.¹ Mivel a Rohatynra előretörő 8. orosz hadtest számottevő részei a haliczi csoport ellen fordultak, ennek is el kellett hagynia a harc árán szerzett magaslatokat, s a hídfőre kellett visszavonulnia.

A 3. hadsereg támogatására Lemberg-re irányított másfél² hadosztálynak az északi hadsereg balszárnyán Zolkiewnél, a 10. és 11. lovashadosztályból alakítandó Mayr-féle lovashadtest támogatása mellett, Kulikóv környékéről kellett volna, keleti irányban, a csatába beavatkoznia. E csoporttól délre a XI. hadtestnek Jaryczówon át, a 44. Landwehr-hadosztálynak a Peltew-pataktól délre, kellett volna e támadáshoz csatlakoznia. Augusztus 30-án és 31-én a Lemberg-től északra és északkeletre kivívott helyi sikerek azonban már nem befolyásolhatták a hadsereg jobbszárnyán megtörtént döntést. A zloczóvi és przemyslani csaták után komoly és válságos napok következtek. Az eddigi harcoknál kiderült, hogy Kelet-Galiciába körülbelül 20 orosz gyalghadosztály s fölöserejű lovaság tört be. Keletgaliciai haderőink számottevő része a nagyobb erővel szemben, már 1914. évi augusztus 30-án, komoly vereséget szenvedett.

Amikor a przemyslani csata kedvezőtlen vége augusztus 30-án ismeretes lőn, *a 2. hadsereg parancsot kapott, hogy rohatyni csoportját Chodorówa, a haliczi részt pedig a hídfő védelmére, s a martinóvi híd felrobbantása mellett, a Dnyester déli partján Zuraunóra vonja vissza.* Amint a helyzet némileg tisztázódott, nyilvánvalóvá lett, hogy a 3. hadseregnek legalább a déli szárnyát okvetlen a Wereszycza mögé kellett visszavonni. A 2. hadsereg főerőit ugyanakkor a Dnyester mentén felfelé irányították, azért, hogy ha az ellenség a 3. hadsereg ellen előretörne, az ellenség zömét oldalba lehessen támadni.

Az események hivatalos leírásának ismertetése után ismét visszatérhetünk a 20. honvédgyalghadosztályra, azaz a rohatyni csatát megelőző eseményekre.

Amint már említettem, még augusztus 27-én este beérkezett a 20. honvédgyalghadosztályhoz a 2. hadseregparancsnokság parancsa, mely a 27-én reggel még Halicz védelmére kirendelt 12. menetdandárt a 20. hadosztályparancsnokság alá rendelte. A hadosztályparancsnokság 70/a. hdm. szám alatt

¹ A hivatalos leírás szerint azért, mert: „a 20. honvédgyalghadosztály egy tűzzel való ellenséges rajtaütés után visszavonult”, ez a beállítás később kerül bonckés alá.

² 23. honvédhadosztály és 97. népfőlkelődandár.

elrendelte, hogy a dandár, mint a hadosztály jobb oszlopa, augusztus 28-án reggel Haliczról Bolszowczen, Jezierzanyn át Putiantyncere meneteljen, úgy, hogy oda délelőtt 12 órára érkezék. Ehhez a hadosztályparancsnok még hozzáfűzte, hogy az ellenséget, mely minden valószínűség szerint északnyugati irányban Firlejów felé nyomul elő, hogy saját XII. hadtestünk harcába beavatkozzék, — ha lehetséges — erélyesen támadja meg, illetve megállásra kényszerítse. Már augusztus 28-án délelőtt 8 órakeresztül beérkezett a 12. menetdandárparancsnokság (Blám tbk.) 72/5. hdm. számú jelentése, hogy a dandár elindulása, a haliczi hídfőben uralkodó viszonyok folytán, megkésett, Bolszowczeből csak reggel 7 órakeresztül, és pedig 8 helyett csak 5 zászlóaljjal, elindulni. A többi 3 zászlóalj legkedvezőbb esetben csak 4 óra múlva követhetia dandár zömét.² Fenti jelentést követte a 2. hadseregparancsnokságnak Stryjből keltezt 72/1. hdm. számú intézkedése, hogy mivel a 12. menetdandárnak lőszeroszlopa nincs, részére lőszer a hadosztályparancsnokság előlegezzen.

Később érkezett a 12. menetdandárparancsnokság 78/3. hdm. számú jelentése, hogy a legénység már három napja nem evett, utolsó kenyereket augusztus 27-én fogyasztották el, 28-án kerül a sor az utolsó tartalék élelemdagra, ennél fogva 29-én a dandár csapatainak egyáltalában nincs semmi enni-ivalója. Sürgős segítséget kért.³

Az augusztus 28-i ütközetmenet, Siwka-Bursztynon át Rohatynra, minden különösebb esemény nélkül záródott le. A távolból tompa ágyúdörgés volt hallható, az út mentén itt-ott kidöntött fák, fölégetett házak, szétdőlt kerítések, eldobott ruhadarabok és felszerelési tárgyak, összetaposott dragonyos-sisakok heverték. Szembejövő, lerongyolt, gyalog bandukoló lovaskatonák, különböző hajtókás gyalogezredek elcsigázott katonái, szekereken visszaözönlő sebesültek lepték el az egész úttestet. A Gnila-Lipa keleti partján húzódó magaslatokon egy-egy kozák járőr bukkant fel és egy-egy lövés dördült el.

Délelőtt 10 óra 30-kor az előhad Babuchówra érkezett, ahol a hadosztály félórai rövid pihenőt tartott. Itt adta ki a hadosztályvonat részére a 74. hdm. számú alábbi parancsot:

² A menetdandár augusztus 28-án délelőtt 12 óra helyett valóban csak augusztus 29-én reggel 6 órakeresztül, teljesen elcsigázva, kiéhezve és lőszer nélkül érkezett be Rohatyntól délre.

³ A hadosztály csapatai hasonlóképen a legnagyobb élelmezési és lőszerpótlási zavarokkal küzdöttek. Az egész vonalon — a legalább 5—10-szer erősebb ellenségtől alig 15—20 kilométernyire — élelem- és lőszerhiány uralkodott.

„Hadosztályvonatparancsnokság — Szeredne.

1. A csapatok egyesített élmezési vonata, a Hreblere előretolt lépcsőből való felvételezés után, azonnal Rohatynra meneteljen, s ott a csapatokhoz az alábbiak szerint csatlakozzék.

Hadosztályparancsnokság: Wierzbolowcere,

1. *gyalopezred:* Zaluzetől ny.-ra elterülő magaslatra és Potokra,

17. *gyalopezred:* Wierzbolowcere,

3. *gyalopezred:* „

4. *gyalopezred:* „

Hadosztálylovasság: „

8. *táb. ágyúszerezred I. oszt.:* az 1. ezrednél, a többi Wierzbolowcere,

1/20. *táb. ágyúosztály:* Wierzbolowcere,

Hadoszt. e.-ü. intézet: Wierzbolowcere,

2., 3. és 4. *sz. rendes élelm. lépcsők:* a hadoszt.-sütődéhez vonuljanak s ott lisztkészleteiket adják le,

Hadoszt.-sütőde: szeletkenyeret készítsen.

Az augusztus 29-én délelőtt 8-ig süttött kenyeret a második élmezési lépcsőre rakassa, ennek befejezte után ez azonnal induljon útra és, a hadosztály egészségügyi oszlopa mögött, a menetoszlopba sorakozzék. Az augusztus 29-én este 8-ig süttött kenyeret a 3. lépcsőre, az augusztus 30-án délelőtt 8-ig süttöttet pedig a 4. számú lépcsőre rakassa.⁴

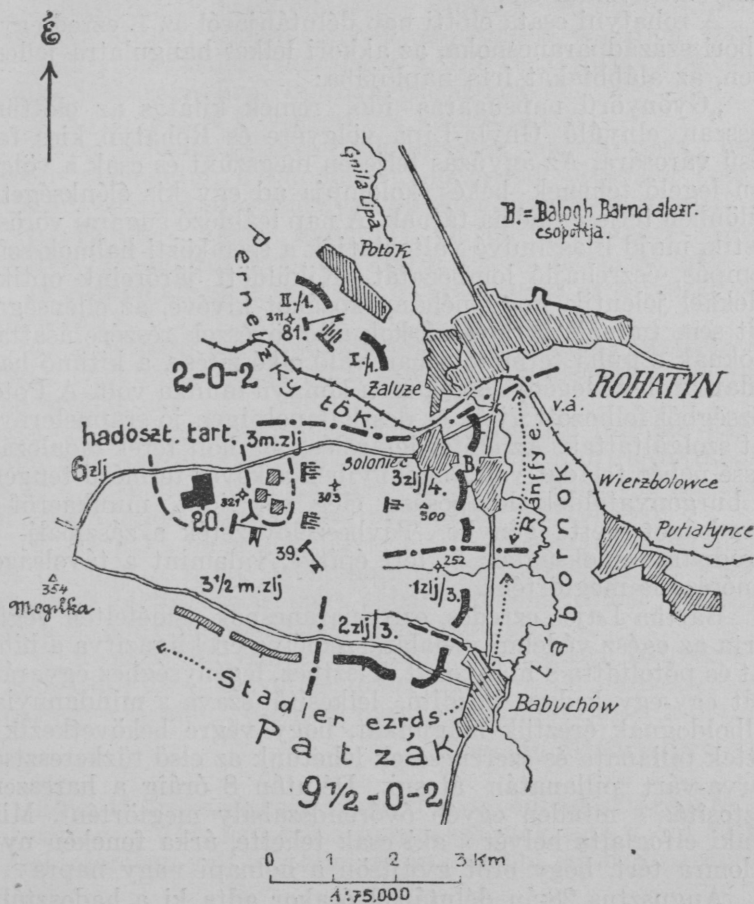
A hadosztályegészségügyi intézet parancsnoka: dr. Sauerwald I. oszt. főtorzszorvos 66/3. hdm. szám alatt kelt s augusztus 27-én délelőtt 10 órakor érkezett táviratban jelentette, hogy „*az intézet anyaghiány miatt munkaképtelen*“. Az intézet természetesen a rohatyni csata napján, augusztus 29-én és 30-án, még mindig munkaképtelen volt. Délelőtt 12 órakor a hadosztály előhadának éle Rohatyn déli kijáratához érkezett s átkelt a Gnila-Lipa hídján. Délután 1 órakor a hadosztály elővédjét képező 1. honvédgyalopezred⁵ a Rohatyntól nyugatra húzódó 314-es magaslatra, a hadosztály többi része ettől

⁴ A vonat nagy része augusztus 29-én délelőtt Bukaczowcze környékén volt egyesítve. A Bursztyn környékére való ellenséges betörés folytán azonban már nem csatlakozhatott a hadosztályhoz. A hadosztály csapatai augusztus 26-tól kezdődőleg augusztus 31-ig nem ettek kenyeret. Az első kenyérkiosztás szeptember 1-én volt Ruda környékén (Chodorowtól északnyugatra), átlag minden 16 ember kapott egy darabot.

⁵ I. és II. zászlóalj; a III. zászlóalj csak szeptember 1-én csatlakozott az ezredhez.

délre, a Zaluze és Babuchów közötti területre, érkezett s ott hosszú pihenőt tartott.

Délután 3 órakor a hadosztályparancsnokság szóbelileg elrendelte, hogy a hadosztály a Potok-Rohatyn és Zaluze-től

2. vázlat.

közvetlen nyugatra fekvő magaslatokat arccal keletnek és délnek szállja meg.

A hadosztály helyzetét augusztus 29-én délelőtt 9 óra 30-kor a 2. vázlat mutatja:

A kiküldött hírszerző gyalog- és lovasjárőrök a délután folyamán csak ellenséges kozákjárőröket jelentettek az elő-

terepen. Délután 4 óra 15 perckor egy gépkocsizó parancsőr-tiszt kézbesítette a sztaniszlai parancsnokságnak Bursztynból továbbított, időjelzés nélküli telefonjelentését, mely szerint egy erős ellenséges oszlop Konkolniki felől északnyugati irányban nyomul elő.

A rohatyni csata előtti nap délutánjáról az 1. ezred egyik tábori századparancsnoka, az akkori lelkes hangulatra jellemzően, az alábbiakat írta naplójába:

„Gyönyörű napsugaras idő, remek kilátás az előttünk hosszan elnyúló Gnyla-Lipa völgyére és Rohatyn kies fekvésű városára. Az ágyúzás teljesen megszűnt és csak a völgyben legelő tehének békés kolompja ad egy kis élénkséget a különben teljesen néma tájnak. A nap leáldozó sugarai vörösfestik, majd lilaszínűvé változtatják a szemközti halmok színpompás, őszreahjló lombzatát. Kiküldött járőreink optikai jelekkel jelentik, hogy néhány kozákok kivéve, az ellenségről mit sem tudnak. A lövészárkok álló lövészek részére ásattak, azoknak e puha termőtalajban való elkészítése, a kitűnő hangulatban levő legénységgel, igen könnyű munka volt. A Potok községből felhozott ajtók és deszkalapok igen jó srapelernyőket szolgáltatottak. Az előtér letarolása s a holt terek oldalozása kissé nehéz feladat volt, amennyiben a kövér termésű tengeri-és burgonyaföldek letaposása elég sok időt, munkaerőt és fáradságot vett igénybe. Távbeszélővezeték a zászlóalj- és ezredparancsnoksághoz ki lett építve, valamint a távolságok lemérése is megtörtént.

Bartha Lajos ezredes, ezredparancsnok, ismételten végigjárta az egész védelmi vonalat, személyesen kiigazítva a hibákat és pótolta a hiányokat. Tiszthez, legénységhez egyaránt volt egy-egy kedves buzdító, lelkesítő szava s mindannyian túlboldognak éreztük magunkat, hogy végre bekövetkezik a tettek pillanata és szerencsések lehetünk az első tűzkeresztség várva-várt pillanatán átesni. Délután 8 óráig a harcserű biztosítás s minden egyéb óvőrendszabály megtörtént. Mindenki elfoglalta helyét s aki csak tehetett, árka fenekén nyugalomra tért, hogy erőt gyűjtsön a holnapi nagy napra...“

Augusztus 28-án délután 9 órakor adta ki a hadosztályparancsnokság 76/hdm. számú alábbi írásbeli intézkedését:

1. A kiutalt védőállások a védőrségek által megerősítendőek.

Parancsnokok: 1. és 2. védőszakaszban (3. és 4. ezred) Patzák tábornok; 3. védőszakaszban Pernetzky tábornok.

2. Patzák és Pernetzky tábornokok magukat a hadosztályparancsnoksággal telefon útján kössék össze.

A hadtestparancsnoksággal Knichiczere a hadosztály-távbeszélőosztág létesít összeköttetést.

3. A 2. és 3. védőszakasz legénysége figyelmeztetendő, hogy Rohatynban az arcvonaltól levő cs. és kir. 96. gyalogezred utasított, hogy ellenséges támadás esetén, ezen védőszakaszok közötti (Soloniec) mélységvonalba vonuljon vissza.

A 3. védőszakasz balszárnya a tőle északra levő 34. hadosztály jobbszárnyával összhangzásba hozandó.

A legénység a következőkre oktató ki:

a) Az oroszok gyakran alkalmazzák azt a cselt, hogy gyenge rajvonalként a támadás nyomásának látszólag enged; majd két oldalról erős szárnyakkal ellentámadásba mennek át.

b) Szinlelt állást foglalnak el, majd hirtelen visszavonulva, az üldözött kis távolságról tüzzel rohanják meg.

c) Általában igen kedvelik a lesállításokat és a tüzzel való rajtaütést.

d) A látható parancsnokló törzseket azonnal ágyútűz alá veszik. Oldalaik s hátuk ellen intézett támadásokkal szemben igen érzékenyek.

4. A hadosztályparancsnoksághoz ezentúl minden önálló csapatot (osztály, század) úgy a menetek, mint a laktáborozás és a harc alatt 1—1 közeget rendel ki; feladatuk az összeköttetés állandó fenntartása, parancsok kézbesítése.

5. Ha a 12. menetdandár kijelölt táborhelyére nem érkeznék be, úgy a saját jobboldalunk biztosításáról, megfelelő harcserű biztosítással (zárt tábori őrsvonal, sűrű felállítás-sal), a 3. honvédgyalogezred gondoskodik.

6. A hadosztálytörzsnél felállítandó tábori főőrségre és a hadosztálytörzs közvetlen biztosítására a 17. honvédgyalogezred egy századot vezényel, mely oda azonnal útbaindítandó.

Csanády altábornagy, s. k.

Éjjel 11 órakor érkezett be a 20. honvédhadosztályparancsnoksághoz a VII. hadtestparancsnokságnak este 8 óra 25-kor Knichiczében kelt 579/hdm. számú alábbi írásbeli parancsa:

Intézkedés augusztus 29-re.

1. Saját főerőink Rohatyntól északra a Gnyla-Lipa mentén állanak. Rohatyntól délre Wierzbolówczenél és ettől nyugatra Horodkóig a 20. honvédhadosztály és a XII. hadtest menetdandára. (Parancs vételekor még nem érkezett be.) Narjówka-patak és Stratyn között Rohatyn magasságáig alig van ellenség, ellenben egy erős ellenséges oszlop van előnyomulóban Zagorze-Konkolnickie (Haliczától 10 km észak-

keletre) irányából északnyugat felé, időadatok nem állanak rendelkezésre. (Azonos a hadosztályparancsnoksághoz augusztus 28-án délután 4 óra 15-kor beérkezett, gépkocsiparancsór-tiszt által kézbesített, jelentéssel.)

Este 7 óra 30-kor Bursztynban még nem volt ellenség.

2. A VII. hadtest és a 20. honvédhadosztály a 3. hadsereg jobbszárnyán lépcsőzetesen csoportosul azon feladattal, hogy vagy kelet felé törjön elő, vagy a délkeleti irányból jelentett ellenséget vesse vissza.

3. A 20. honvédgyalghadosztálynak feladata az, hogy az elfoglalt állásban szívós védelemre rendezkedjék be és a 12. menetdandárt, mely neki alá van rendelve, jobbszárnya mögött csoportosítsa. A Rohatynban levő 31. ezred egy zászlóalja a hadosztályparancsnokság alá kerül, a 96. ezred Rohatynban levő két zászlóalját azonban, reggel 7 órakor a Knichinicze felé vezető úton át, a Garbki-majortól északra, a 34. gyaloghadosztályparancsnokság rendelkezésére kell bocsátani.

Krautwald altábornagy (a 34. gyaloghadosztály parancsnoka) a II/37. zászlóaljat, a 39. ezred egy zászlóalját, valamint a Zalipie-szakaszban álló zászlóaljat a szükséges tüzéséggel, Vidulovich ezredes egységes parancsnoksága alatt, a Gnyla-Lipa mentén hagyja. Ez a csoport szoros összeköttetést tart fenn a Rudánál álló 105. népfölkelő gyalogdandárral és Potoknál a 20. honvédgyalghadosztállyal.

A 34. gyaloghadosztály minden egyéb rendelkezésre álló része, beleértve a fentemlített két 96-os zászlóaljat is, reggel 7 óráig a műszakilag megerősítendő vonalban: „erdőszegély Jawczetől északra, Mogilka 357. magaslaton“ alkalmas készülségi állásban csoportosuljon.

Henriquez altábornagy (a 17. gyaloghadosztály parancsnoka) reggel 6 óráig egyesíti a Psaryban, Knichiniczeben hált hadosztályrészeket és a Chodorów felől előremenő csapatokat, Krautwald altábornagy jobbszárnya mögött a Knichinicze-szakaszban, a Swirz-patakvonaltól és Oskzesincetől nyugatra. E csoportosításnak egy későbbi előnyomulás eshetőségeivel kell számolnia.

4. Henriquez altábornagy csoportjának és a hadtestparancsnokságnak vonata délután 6 órakor Chodorówra menetel és a helységtől délnyugatra a legidősebb vonatparancsnok parancsnoksága alatt gyülekezik.

Krautwald altábornagy csoportja vonatát Podkamien község nyugati kijáratához irányítja.

Az ütközetvonalok a csapatok körleteiben maradnak.

A 20. honvédhadosztály önállóan gondoskodik vonatáról.

5. $\frac{1}{2}$ 1. számú gyaloglőszeroszlop és $\frac{1}{2}$ 1. számú hadtestlőszeroszlop Knichinicztől északnyugatra fog beérkezni, részletes felállításukat Henriquez altábornagy szabályozza.

6. A hadtestparancsnokság délelőtt 7 órától kezdve Knichinicztől közvetlen keletre az úton tartózkodik.

7. Kapja: a 17., 20. és 34. gyaloghadosztályparancsnokság.

Meixner gy. tábornok, s. k.

A hadtestparancsnokság később beérkezett egy újabb parancskiegészítése lényegében nem változtatott az eddigi helyzetben, mindenki eddig elfoglalt helyén maradt. Az éj folyamán, néhány jelentéktelen lövöldözést kivéve, nagyobb esemény nem történt.

III.

1914 augusztus 29.

Délelőtt 3 óra 30-kor érkezett a hadosztályparancsnoksághoz a VII. hadtestparancsnokságnak augusztus 29-én éjjel 12 óra 45-kor kelt 79/hdm. számú újabb kiegészítő parancsa, mely szerint a 2. hadseregparancsnokság a védelmi állások végleges megszállását napfelkeltekor kívánta. Ennélfogva az előbb kiadott parancsokat mielőbb végre kellett hajtani. A 34. gyaloghadosztályparancsnokság hasonló értelmű utasítást kapott, azon megjegyzéssel, hogy a 20. honvédhadosztályparancsnoksággal egybehangzóan kell működnie.

Az ellenségről reggel és délelőtt folyamán a kiküldött lovasjárőrök kelet felől többnyire negatív jelentéseket küldtek a hadosztályparancsnoksághoz. Délkeleti és déli irányból azonban különösen a cs. és kir. 7. huszárezred I. osztálya (a 17. gyaloghadosztály lovassága) küldött be értékes és pozitív jelentéseket. Így Toepke huszárezredes és gróf Esterházy huszárfőhadnagy délelőtt 10 óráig több jelentést küldtek, melyek szerint az ellenség tüzésége a reggeli órákban széjjel lőtte a Bursztynon átvonuló csapatvonalakat, a községet pedig ismeretlen számú, de igen erős gyalogság szállotta meg. Ezt az ellenséges előretörésről szóló hírt még két más oldalról is megerősítették. A szemhatáron cirkáló kozák járőrök voltak láthatók. Ezidőtájt a hadosztály egyesített vonata még Bursztyntól délre Bukaczowce környékén állt. Így már akkor biztosra volt vehető, hogy e vonatnak a csapatokkal való egyesülése a legjobb esetben is csak 3—4 nap múlva várható. (Tényleg így is történt.)

Fenti jelentésekből kétségtelenül kitűnik, hogy az *ellen-séges megkerülés saját jobbszárnyunkon, a 20. honvéddyaloghadosztály fegyvereinek lőtávolságán kívül, következett be.* A Gnyla-Lipa vonalának szívós védelmezhetősége tehát már a rohatyni csata előtt végleg megdőlt. A Gnyla-Lipa ezidőtájt, kivéve egyes elmocсарasodott részeket, se gyalogság, se lovas-ság, se tüzérség részére akadály nem volt, a nyugati partjain húzó-dó dombvonulatok védelemre csak néhol voltak alkal-masak.

Eredetileg a 8. lovashadosztály feladata lett volna a 2. hadsereg jobbszárnyának a Bursztyn-, Babuchów-szakasz-ban való biztosítása, továbbá a haliczi hídfősoporttal az összeköttetés fenntartása, illetve ebben a szakaszban az ellen-séges erőknek a Gnyla-Lipa vonalának átlépésében való meg-akadályozása. Ezzel a 20. honvédhadosztályparancsnokság feltétlen számolt és erre alapította a kiutalt védőállás meg-szállását is. Délelőtt 12 óra 30-kor azonban beérkezett a 8. lovashadosztályparancsnokság augusztus 29-én délelőtt 9 óra 40-kor Babuchów környékén kelt, a 12. menetdandár-parancsnokságnak címezett 154/hdm. számú alábbi jelentése:

A 8. lovashadosztály nem tud feladatának, vagyis a Koniuszki—Babuchów—Jawcze-körzetben való oldalbiztosításnak, eleget tenni, ezt a területet saját gyalogságunknak kell majd tartania.

Ennélfogva a Podmichalowcztól, illetve a Swirztől keletre elterülő magaslatokra vonult vissza, ahol a zurówi, podmichalowcezi és a wasinczyni átjárókat és a Malowicze-magaslatot szállja meg.

A hadosztályparancsnokság a Malowicze-magaslaton van, ahova az állandó összeköttetés és esetenkinti tájékoztatás a helyzetről s a rohatyni eseményekről célszerűnek látszik.

Kérem ezt a 20. és 34. hadosztályparancsnokságnak tud-tul adni.

Lehmann altábornagy, s. k.

Délután 1 óra 30-kor beérkezett a VII. hadtestparancs-nokság 589/hdm. számú harmadszori parancsváltoztatása, mely szerint:

A 3. hadsereg déli szárnya ellen erőteljes ellenséges táma-dás van kialakulóban. A VII. hadtesttel szemben látszólagos nyugalom.

A 20. honvédhadosztály zömének és a 12. menetdandár rendelkezésre álló részeinek azonnal Potok-Czerce területére kell vonulnia, arccal északra. A Rohatyn—Knichinicze-úttól

délre eső területen tehát csak a legelső vonalban levő csapatok és a legszükségesebb tüzéség maradhat vissza, egy egységes parancsnok vezetése alatt. A hadosztályparancsnokság Potokra menjen.

A 34. gyaloghadosztályt eddigi helyén a 17. gyaloghadosztály fogja felváltani; előbbi 2 oszlopban azonnal útba indul és a Czerczétől nyugatra eső területre vonul. Ütközetvonata az élen haladjon.

A 17. gyaloghadosztály Jawczen át haladéktalanul a 34. gyaloghadosztály eddigi helyére megy.

A wasiczyni és oskresincei átjárókat őrizni kell.

A hadtestparancsnokság egyelőre Garbkinál marad. (Rohatyn—knichiniczei úton.)

Ezt a parancsot a 17., 34. és 20. gyaloghadosztályparancsnokság kapja.

Meixner gy. tbk., s. k.

Ezen parancs végrehajtását azonban megelőzte az ellenség beavatkozása, mely ha 2—3 órát késik, a 8. orosz (Brusziłow-) hadtest minden ellenállás nélkül felsétálhatott volna a Rohatyntól nyugatra húzódó magaslatokra és a VII. hadtestet északi irányban való menete alatt hátbatámadhatta s végképen leverhette volna. Már délelőtt 11 órától kezdve északkeleti irányból heves távoli ágyútűz hallatszott, majd délfelé sűrű porfelleg szállt fel, különösen Lucince és Pukow irányában. Hírszerző járőreink mind sűrűbben jelentették erős ellenséges gyalogság és tüzéség közeledését.

Délután 1 órakor kezdette meg az orosz tüzéség a lövést a hadosztály jobbszárnyának (1. és 2.) védőszakaszai ellen. Saját tüzéségünk erélyesen viszonzta azt.

Délután 3 óra felé az orosz tüzéség a lövést a későbbi isonzói csaták fergetegeire emlékeztető pergőtűzig fokozta. A jobbszárny tüzercsoportjának egyik ütege a másik után tönkretéve némult el.⁶

A pontos, jól célzott ellenséges ágyútűz keleti, délkeleti és déli, tehát teljesen oldalozó irányból árasztotta el az 1. és 2. védőszakasz csapatait, annak tüzercsoportját és hadosztálytartalékát egyaránt.

A 3. és 4. honvédgyalogezred a kora délutáni órákban egynehány sokkal erősebb ellenséges gyalogtámadást vert

⁶ Az akkori eseményekkel ismerős orosz vezérkari ezredes hitelt érdemlő közlése szerint a megerősített 8. orosz (Brusziłow-) hadtestnek körülbelül 125 ágyúja és tarackja működött augusztus 29-én délután Rohatynnál, ezzel szemben lőszerral igen mostohán állított saját tüzéségünk mindössze csak 42 ágyúval rendelkezett.

vissza. Az ellenség mindenkor Wierzbolówcze nyugati szegélyére volt kénytelen visszaözölni. Azonban Patzák tábornok, a védőszakasz parancsnoka, a mindent elnyomó oldalozó ágyútűz hatása alatt, különösen a 3. honvédezred súlyos vesztesége következtében, a saját felelősségére, délután 4 órakor csapatainak a védelmet nyújtó Swirz terepszakaszmögé való visszavonulását rendelte el.⁷

Ez a visszavonulás egyes csapatrészeknél néhol pánik-szerűen történt ugyan, ami azonban, mint később látni fogjuk, egyáltalában nem volt és nem is lehetett kihatással az egész helyzetre, annál kevésbé, mert Balogh Barna 4-es és Bartha Lajos 1-es honvédjei ezután is rendületlenül a legvégsőig kitartottak az 1-ső vonalban. Az 1. és 2. védőszakaszban a 3. honvédgyalozezred, az agyoncsigázott és kiéhezett 3 és 1/2 menetzászlóalj, továbbá a 8. honvéd táborigyűszed II., valamint a cs. és kir. 20. táborigyűszed I. osztálya érzékeny veszteséget szenvedett emberben, lóban és hadianyagban egyaránt, úgy, hogy a hadosztálytartalék (17. ezred és 3 menetzászlóalj) harcbevételére is már teljesen céltalan lett volna.

Azt, hogy az ellenség is súlyos veszteséget szenvedett a csatában, a résztvevő orosz tisztek közül többen őszintén bevallották; s hogy az oroszok mennyire tartottak csapatainktól, kiviláglik abból, hogy az ellenséges hadtestparancsnokság az üldözésre aznap egyáltalában nem is gondolt. Valóban a Gnyla-Lipa vonalát augusztus 29-én Wierzbolówczenál az ellenség zöme át nem lépte. A Rohatyn előtti orosz parancsnok megverettnek hitte magát, s ezért este 6 órakor az egyik tartalékezredet, mely már Rohatynban volt, a Rohatyntól keletre húzódó magaslat megszállására utasította, illetve ott egy felvételi állás elfoglalására adott parancsot. Ez a parancs csakugyan végre is lett hajtva.

Az ellenséges megkerülés, illetőleg az átkarolás ténye azonban, mint már említettem, Bursztyn—Demijanów magasságában, tehát a 20. honvédhadosztály déli szárnyától 18—20 km-re délre, már a délelőtt folyamán bekövetkezett. Azt és következményét tehát a 20. honvédhadosztály rovására írni, mint az eddig általában történt, semmi körülmények között sem szabad. A 8. lovashadosztály önkényes elhatározásának következményeiért az ódium a 20. honvédgyaloghadosztályt igazán nem terhelheti. A 20. honvédgyaloghadosztály megállta a helyét Rohatynnál is, éppúgy, mint azután, amint ezt négy hosszú háborús esztendő fényesen beigazolta.

⁷ Szavahihető, komoly tanuk viszont azt állítják, hogy Patzák tábornok nem rendelte el a visszavonulást.

Örök dicsőséget szerzett azonban magának Rohatynnál különösen a 3. védőszakaszt megszállva tartó csonka budapesti 1. honvédgyalozezred s annak vitéz parancsnoka, Bartha Lajos ezredes, ki a rajta ragaszkodásteljes szeretettel csüggő „pesti fiaival“ a legvégsőig a helyén maradt még akkor is, amikor a tőle északra álló 34. és a tőle délre álló 20. hadosztály csapatai a Swirzen már messze túl jártak.

De hasonló fényes haditettre tekinthet vissza a m. kir. 8. honvéd tábori ágyúezrednek az 1. honvédgyalozezredhez beosztva volt I. (Ambrosius-) osztálya, valamint az előbb említett Balogh Barna alezredes 4. ezredbeli csoportja (4., 5., 6., 7., 8. század) is.

Az orosz ágyútűz az északi harcvonal e részén eleinte enyhébb formában jelentkezett, inkább lekötő jellegű volt, később azonban itt is pergőtűzzé fokozódott; mivel azonban úgy a kiutalt terepszakasz — különösen annak gondos kihasználása és mintaszerű megerősítése — kedvezőbb feltételeket biztosított a védők számára, hatása aránylag csekély volt. Ezen a helyen viszont bőven kijutott a folyton megújuló, szünet nélküli orosz gyalog tömegtámadásokból. Utóbbiak súlypontja eleinte a védőszakasz jobbszárnyára nehezedett és az azt védő I. zászlóalj ellen irányult, később azonban már a védőszakasz egész arcvonalára kiterjedt. Egyik támadóhullám a másikat követte, a védők azonban mindannyiszor hősiiesen kitartottak és az oroszok tömött soraiiban szemmel látható rések, s mögöttük hullahegyek keletkeztek. Különösen a két zászlóalj géppuskásosztagai működtek kiváló eredménnyel.

Délután 6 óra 15-kor a felfrissített orosz tömegek Rohatyn és Potok nyugati szegélyeiről rohamra indultak. A II. zászlóalj egyik első vonalban álló századparancsnoka akkori naplójába ezeket írta:

„Délután 6 óra 15-kor orosz tömegek mentek rohamra az I. zászlóalj fedezékvonala ellen, a jobbszárnyamon kikülönített oldalozó szakasz már a tizedik együttes tüzet ontja a ránk rohanó ellenségre. Az oroszok vesztesége szemmel láthatóan igen nagy. Most kezdődik a kézítása; titáni küzdelem, óriási lármá, ordítás, sebesültek halálhörgése, fegyverek, szerelvény erőszakos hangzagyvaléka. A kézítása mind nagyobb arányokat ölt, már magával ragadja a II. zászlóalj egyes arcvonalrészeit is, az orosz kürtök mélabús rohamjele mintegy kísérteties disszonanciát vált ki a fülsiketítő lármában. Szájról-szájra kél a szomorú hír, hogy Gerő őrnagy I. zászlóalja élén, hősi halált halt. Teljes ötnegyed óráig tart ez az ádáz küzde-

lem. Az ezred valamennyi százada a legkeményebb harcban áll.

Délután 8 óra 30-kor végre a zaj lassankint elül, az ellenség véres fejjel, hullatömegeket hagyva fedezékvonalaink előtt, pánikszerűen menekül vissza Rohatyn és Potok nyugati szegélyeire. Az ezred hős parancsnoka, Bartha Lajos ezredes, a tumultus közepette személyes példával biztatja embereit, pillanat alatt oroszlánokat teremt; vajjon meg fogja-e a nem mindig hálás történelemírás valamikor örökíteni ezredünk hősiek magatartását a rohatyni csata napján?

A hadosztály többi csapatai, a Balogh Barna-csoport kivételével, már régen túl voltak a csatatér látóhatárán, mikor a derék pesti fiúk és a nagyváradi honvédek még mindig vérüket hullatták. Mindnyájunk legszentebb meggyőződése, hogy az ellenség e nem várt hősiek ellenállás hatása alatt mélységesen megrendült.

Délután 9 órakor kiküldött járőreink, fülelő örseink, egybehangzó jelentése szerint, a sötétség leple alatt újabb ellenséges erők tömörültek az ezred arcvonala előtt s miután ezredünk e két zászlóalja teljesen izoláltan állott, a lőszer egészen elfogyott, a védőszakasz parancsnoka pedig a beosztott két üteggel a harcot az esti szürkület beálltával ismeretlen irányban elhagyta, ezredparancsnokunk a teljes lőszerhiány következtében elrendelte az ezred visszavonulását.

Délután 10 órakor az ezred két zászlóalja a magaslat mögött fedve gyülekezett és úttalan utakon, koromsötét éjtszakában, az ezredparancsnok személyes vezetése alatt, ellenséges zaklatás nélkül, a legtökéletesebb zárt rendben, bár súlyos veszteséggel hagyta el az ezredre nézve feltétlen dicső emlékü első csata színhelyét.

Eddig a századparancsnok naplója, de a többi szem- és fültanúk is azt állítják, hogy az itt felsoroltak teljesen egyeznek a valósággal, azon hozzáadással, hogy az 1. honvédgyalozezred e napon kifejtett páratlan hősieisége főleg az ezredparancsnoknak, Bartha Lajos ezredesnek, személyes befolyására s rendkívül bátor magatartására vihető vissza. A 39. testvérdandár részéről Balogh Barna alezredes csoportja vett részt mindvégig az első napi emberfeletti mérközésben. Ez a csoport a nagyváradi 4. honvédgyalozezred 4., 5., 6., 7. és 8. századából és a 4. honvédgyalozezred 1. és 2. géppuskásosztágából állott, nevezett alezredes parancsnoksága alatt. Itt is roham rohamot követett, azonban a derék nagyváradiak szintén nem tárgítottak s mindannyiszor visszaverték támadóikat, hős vezetőjük személyes példaadása mellett, Wierzbolówce nyugati szegélyéig. Végre az esthomály beálltával az orosz itt

is megúnta véres kísérletezéseit, úgy, hogy ez a csoport minden ellenséges beavatkozás nélkül, utolsó lőszerét is eltűzelve, az orosz körülzárását ügyesen kikerülve, vonult vissza nyugat felé, s augusztus 30-án délelött 7 óráig Knichinicze mellett pihent meg.

Hivatalos orosz jelentés szerint, az orosz csapatok vesztesége augusztus 29-én, Rohatyn előtt, halottakban és sebesültekben 2950 ember, 125 ló és 4 harc képtelenné vált ágyú volt. Az orosz jelentés szerint a legnagyobb veszteséget ember- és lóanyagban egy ellenséges tüzéruteg okozta, amelyet egy Pukówról Rohatynba menetelő orosz oszlopra lett irányítva.

A Rohatyntól nyugatra lejátszódott, órákig tartó kézi-tusában egy szibériai orosz gyalogezred szenvedett szokatlan nagy veszteséget. A 20. honvédgyaloghadosztály egész vesztesége ezen a csatanapon, a megközelítőleg megállapítható adatok alapján:

1. honvédgyalogezred (2 zászlóalj)	350 fő
17. honvédgyalogezred (hadoszt. t.)	80 fő
3. honvédgyalogezred (3 zászlóalj)	210 fő
4. honvédgyalogezred (3 zászlóalj)	150 fő
4. honvédhuszárezred (3. és 4. sz.)	90 fő
8. honv. táb. ágyúezred (5 üteg)	75 fő 12 ágyú
I/20. táb. ágyús oszt.	25 fő
Hadoszt. lőszertelep	16 fő

Összesen 996 fő

19 tiszt, 977 főnyi legénység, 69 ló, 12 ágyú.

Hadoszt. lőszertelep vesztesége:

99 ló, 34 ágyús- és 7 gyal. lőszerkocsi.

A lőszerpótlás az első csatanapon nem volt kielégítő; ez az akkori szervezet hiányosságainak tudható be. Az 1. és 2. védőszakaszban történetekre pedig részletesen rávilágít a hadosztálylőszertelep akkori parancsnoka, Demény Géza vk. ezredes, a „Magyar Katonai Közlöny“ 1922. évi 6. füzetében megjelent fejtegetésében.

A 3. védőszakasz az egész csatanapon gyalog- és tüzérlőszerpótlásban alig részesült. Ez, illetőleg az ennek folytán beállott teljes lőszerhiány volt csupán az oka annak, hogy e védőszakasz védőrsége az utolsó lőszerét is eltűzelve, felejtetetlen emlékü fegyverténye színhelyét, hol mint legelső az északi hadszíntéren villantak meg a rohamra menő honvédszuronyok, az éjjeli órákban elhagyni kényszerült. Az igazság

az, hogy se az 1. honvédgyalozezred, se a Balogh-csoport, se a 8. honvéd táborigyűző I. osztálya 1914 augusztus 30-án reggel lőszerrel egyáltalán nem rendelkezett.

A csapatok az egész nap folyamán egyáltalában semmit se ettek, kenyerük se volt. A 29-ére elkészített ebédet az 1. honvédgyalozezred tisztjei és legénysége csak másnap, 30-án reggel 6 órakor fogyasztották el a Podkamien melletti szabad táborban, hova konyha- és egyéb kocsijaikat úttalan utakon magukkal vinni s így megmenteni sikerült.

A hadosztályegészségügyi intézet egyáltalában nem volt a helyszínén; a súlyos, vagy menetektelen sebesültek nagy része, sajnos, kocsik hiányában ott maradt, csak egyeseket lehetett nagy fáradsággal Fragara és Knichniczére visszashállítani.

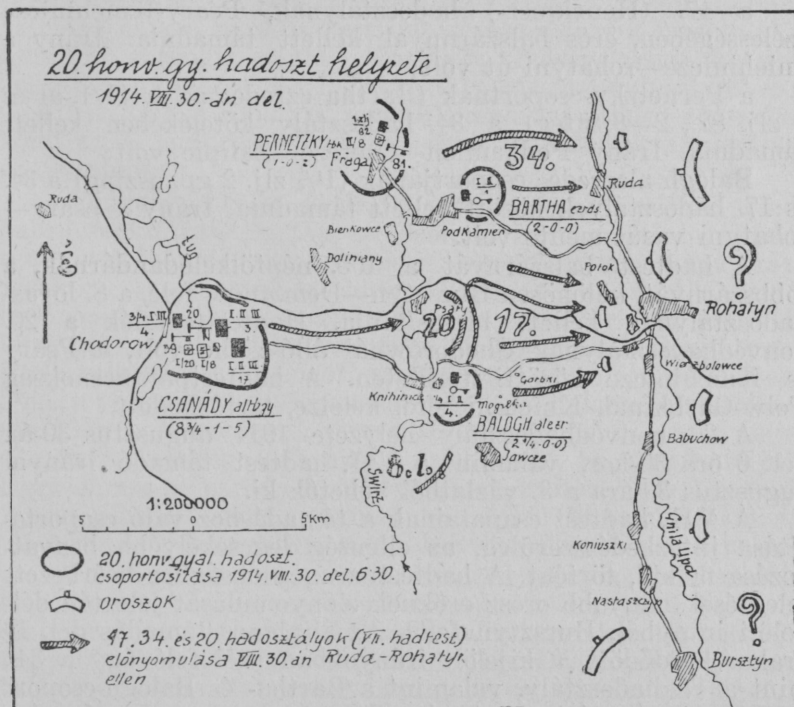
A 3. védőszakasz csapatai közül a 82-es zászlóalj 2 százada és a 8. táborigyűző I. osztálya, Perneczky tábornok parancsnoksága alatt, a sötétség beálltával délután 8 órakor azonnal visszavonult; ez a csoport Podkamien át a Rohatyn-tól 15 km-re eső Fragara menetelt, ahol meghált.

Az 1. honvédgyalozezred I. és II. zászlóalja éjjel 10 óra 30 perckor az állása mögötti mélyedésben gyülekezett, s mivel az állás mögötti vasúti töltést az orosz gyalogság már megszállotta, északkeleti irányba kitérve, az útba eső Czercze községet délről megkerülve, menetoszlopban az ezredparancsnok személyes vezetése alatt a legnagyobb rendben hagyta el első tűzkeresztiségének dicső színhelyét. Úttalan utakon, koromsötétben, folyton a magaslati vonalon haladva — amint már említettem —, augusztus 30-án reggel 5 óra körül érkezett be, elcsigázva, fáradtan és éhesen, de a legpéldásabb rendben, Podkamien nyugati kijáratához, hol az úttól délre szabad táborban pár órát pihent.

1914 augusztus 30.

Tagadhatatlan, hogy a 20. honvédgyalozhadosztály feladatát megoldotta, mert a Gnyla-Lipa mentén Iwanow orosz tábornok hadserege balszárnyának és Brusszilow tábornok 8. hadteste jobbszárnyának támadásait megállította; többet tőle az adott viszonyok között követelni igazán nem lehetett. Megállapítható ugyanis, hogy az oroszok, rohatyni hullahegyiek eltakarítása után, csak másnap, azaz augusztus 30-án reggel 7 órakor szállották meg az előző napi véres csata színhelyét, a Rohatyntól nyugatra húzódó magaslatokat s ott arccal nyugatnak beásták magukat; ha győzteseknek érezték volna magukat, úgy már reggel támadásba fogtak volna.

Ha Brusszilow nagy erővel végrehajtott tömegtámadásai a 20. honvédgyalghadosztály (Bartha ezredes és Balogh alezredes csoportjainak) ellenállásán meg nem torpannak, akkor a 17. és 34. gyalghadosztálynak a déli harc térről felszállított zöme a harc téren ki nem rakodhatott és a XII. hadtest jobbszárnyának a Gnyla-Lipa és Swirz közötti teljes átkarolása elkerülhetetlenül bekövetkezett volna. A VII. had-

3 vázlat.

test seregtestei közül ugyanis a 17. és 34. hadosztály részéről csak nagyon kis töredékek vettek részt az augusztus 29-iki harcokban, zömük még a Swirz mögött állott, vagy kirakodóban volt.

A hadtest kirakodott részei augusztus 30-ára támadásra már készen állottak. A 20. honvédgyalghadosztály zömének harebavetése azonban nem látszott valószínűnek. Mindemeltett a 20. honvédgyalghadosztály s annak az előző napon oly dicsőségesen harcolt, többször említett két csoportja, az

augusztus 30-i második rohatyni csatából is derekasan kivette a maga részét, s nagyban hozzájárult e nap sikeréhez.

A VII. hadtestparancsnokság még augusztus 29-én éjjel 585/hdm. szám alatt adta ki augusztus 30-ára a támadó parancsot, mely szerint

a 34. (Krautwald-) hadosztálynak Fraga-Psary szélességében erős balszárnyal kellett támadnia. A támadás főiránya Ruda község volt;

a 17. (Henriquez-) hadosztálynak, Psary-Knichinicze szélességében, erős balszárnyal kellett támadnia. Irány a knichinicze—rohatyni út volt;

a Pernetzky-csoportnak (Bartha ezredes az I. II/1.-al és 1 zlj. 82., 2—8. üteg) a 34. hadosztály kötelékében kellett támadnia. Irány Podkamien—Czercze—Zalipie volt;

Balogh alezredes csoportjának (1 $\frac{1}{4}$ zlj. 2 gp. osztag) a 34. és 17. hadosztályok között kellett támadnia. Irány a psary—rohatyni vasút mente volt.

A hadtest balszárnyát a 105. népfölkelődandárnak, a jobbszárnyát, különösen Bursztyn—Demianów felé, a 8. lovas-hadosztálynak kellett biztosítania. Hadtesttartalék a 20. honvédhadosztálynak Chodorównál álló zöme volt, a Psary és Knichinicze közötti területen. A hadtestparancsnokság Folw-Garbkinál, Knichinicztől keletre, tartózkodott.

A 20. honvédhadosztály helyzete 1914 augusztus 30-án del. 6 óra 30-kor, valamint a VII. hadtest támadó irányai augusztus 30-ára a 3. vázlatból vehetők ki.

A VII. hadtest csapatainak a támadáshoz való csoportosítása intézkedésszerűleg, az ellenség legcsekélyebb beavatkozása nélkül, történt. A hadtestparancsnoksághoz beérkezett jelentések nagyobb orosz erőknél előnyomulását jelezték délkeleti irányból, Bursztyn felől. Az általános támadás del. 10 órakor kezdődött, a kijelölt irányokban; dél felé úgy a 34., mint a 17. hadosztály, valamint a Bartha- és Balogh-csoport is fokozatosan tért nyert. Azonban az orosz puska- és géppuskarúz, a jól célzó és lövészerrel bőven ellátott, számban sokkal erősebb orosz tüzéség hatásos tüze, továbbá a bursztyni oldalozó csoport beavatkozása, megtörte a támadás lököerejét, s először a 34. hadosztály balszárnya ingott meg Rudánál, majd a 17. hadosztály jobbszárnya Rohatynnál.

A hadtest tartalékát alkotó 20. honvédhadosztály Psary-csoportjának a kora délutáni órákban történt harcbevetése sem változtatott már az általános helyzeten. Ezt látva, a hadtestparancsnok délután 4 órakor elrendelte a hadtest visszavonulását a Swirz-vonal mögé. Ennek végrehajtása a legteljesebb rendben történt. Hogy kisebb pánikszerű vissza-

özönlések ez alkalommal is fordultak elő, ez természetes, különösen ott, ahol az oroszok ágyútüze érzékeny veszteségeket okozott.

Már délután 2 órakor a Bartha-csoport egy bátor iramodással elfoglalta az égő Zalipie és Potok községeket; az oroszok ezen az arcvonalrészen csakugyan vissza is vonultak. Azonban saját általános visszavonulásunk megkezdésekor, sajnos, ez a csoport sem maradhatott elszigetelve elől, de mint az előző napon, most is mint utolsó harcoló rész hagyta el a rohatyni második csata színhelyét, fedezve Podkamientől közvetlen nyugatra, a 34. hadosztály visszavonulását. E csoport harcáról, a rohatyni második csatanap utolsó akkordjaként, az 1. honvédgyalozezred egyik századának naplójában ez olvasható:

„Podkamien keleti kijáratához érkeve, ott találtuk ezredparancsnokunkat, Bartha ezredest, ki itt minket megállított a visszaözönlő csapatrészeket feltartóztatva, maga köré gyűjtötte s a magaslatot megszállotta. Ebben az állásban a leghevesebb ellenséges ágyútűzben az esti szürkület beálltáig kitartott, miáltal lehetővé tette, hogy a 34. hadosztálynak Podkamienben összeroldott tüzércsapat- és vonatjárműtömege a mély völgy- és hegységsszoroson át zavartalanul elvonulhasson.“ Az 1. honvédgyalozezred (Bartha-csoport) e napi teljesítménye kellőleg csak akkor értékelhető, ha megfontoljuk, hogy ennek az ezrednek, 18 órai harc, 8 órai éjjeli menet és 2 órai pihenés után, mozgóharcban újból 12 órán át kellett, tízszeres erővel szemben, hozzá méltóan megállania a helyét.

A Balogh-csoport, a vasút mentén előnyomulva, szintén szép sikereket ért el, amennyiben megközelítette az előző napi csatateret, azonban nagyobb orosz erővel szemben itt sem volt nagyobb siker elérhető s az általános hátráláskor neki is vissza kellett vonulnia. E csoport hasonlóképen szintén elévülhetetlen érdemeket szerzett a 20. honvédhadosztálynak; tisztekben s legénységben súlyos veszteségeket szenvedve, szintén az utolsók között hagyta el a csatateret.

Úgy az oroszok, mint a VII. hadtest veszteségei ezen a napon tetemesek voltak, úgy hogy az oroszok augusztus 30-án, bár még teljesen érintetlen tartalékokkal rendelkeztek, üldözésre egyáltalában nem gondoltak.

A VII. hadtestparancsnokság 603/hdm. számú rendeletében az augusztus 30-iki támadásról így emlékezett meg:

„A 34. gyaloghadosztály ma, augusztus 30-án, a 3. hadsereg döntő harcában, annak déli szárnyán, igen tevékenyen és célirányos módon működött közre.

A 17. gyaloghadosztály és a 20. honvédhadosztály részei (Bartha- és Balogh-csoportok) szándékolt támadásukkal Rohatyn irányában igen elismerésreméltó szívóssággal a város közelébe jutottak. A déli szárnyon fellépő hatalmas ellenség s az a körülmény, hogy az egyik harccélunk, hogy erős ellenséges erőket lekössünk, teljesen sikerült, arra az elhatározásra bírt, hogy a sötétség beálltával a harcot félbeszakítsuk és a Swirz mögött újabb védőállást foglaljunk el...“

Ezzel lezáródott a rohatyni csata második napja is azzal a megnyugtató érzéssel, hogy abban a tiszték és a legénység egyaránt hűen teljesítették kötelességüket királyuk és hazájuk iránt. A VII. hadtest, de főleg a 20. honvédgyaloghadosztály meghozta a legmesszebbmenő erkölcsi, fizikai és vérbeli áldozatot, melyre annak minden katonája büszke öntudattal tekinthet vissza mindenkoron.

IV.

Az első leMBERGI csatát tárgyaló forrásmunkák felsorolása és méltatása.

Az 1914. évben vívott első leMBERGI csatát különböző forrásmunkák tárgyalják. Sajnos, azonban ezek mindegyike átveszi elődjétől az előbb napvilágot látott leírást és így a 20. hadosztályra vonatkozó eseményeket valamennyi téves beállításban közli. A sok munka közül a különböző években megjelent négy legfontosabbat ragadom ki, s ezek érveléseit kívánom a következőkben megdönteni. Az első hivatalos kiadás 1915 elején Wienben, a volt osztrák-magyar vezérkar hozzájárulásával, jelent meg, címe: „*Der Krieg gegen Russland*“. Öst.-ung. Kriegsberichte aus Streffleurs Militärblatt. Heft 3.

E mű a 20. honvédhadosztályról így emlékezik meg:

„Augusztus 26-án a 2. hadseregnek vasúton Kelet-Galiciába szállított erői közül, a 20. honvédgyaloghadosztály Martynówtól délre volt egyesítve. Augusztus 28-án a 2. hadseregtől a VII. hadtest s annak déli szárnyán a 20. honvédgyaloghadosztály, a Rohatyntól nyugatra húzódó magaslatokon csoportosult, azzal a célzattal, hogy a Gnyla-Lipa mentén az ellenséggel szembeszálljon. Augusztus 29-én a rohatyni csoporttól a Ruda felé előnyomuló VII. hadtest nem tudott tért nyerni, a 20. honvédhadosztályt pedig Rohatynnál beszorította az ellenség. Augusztus 30-án a 2. hadsereg e csoportja, feladatának megfelelően, egyes részeivel Rohatyntól

nyugatra a 3. hadsereg harcába akart beavatkozni, *amint azonban a 20. honvédgyaloghadosztály egy tüzzel való ellenséges rajtaütés után visszavonult*, a rendelkezésre álló erők eredményes harcbevételére többé nem került sor.“

E hivatalos megállapítással szemben, mint az előadottakból kétségtelenül kitűnik, a valóság ez volt:

Az eredetileg a déli harctérre szánt 20. honvédgyaloghadosztály a mozgósítás elrendelésétől a 25., illetve 26. mozgósítási napig, tehát augusztus 21. és 22-éig, teljes tétlenségre volt kárhóztatva, a csapatok és intézetek az egész országban szétszórva, békeállomásaikon tartózkodtak. A keletgalíciai harctérre érkezve, a hadosztály bonyodalmas egyesítését, tervszerűtlen, a csapatokat úgy erkölcsileg, mint fizikailag erős próbára tevő, menetek követték. A hadosztály csapatai folytonos ide-oda menetelés miatt csak augusztus 26-án Martynówtól délre voltak részben egyesíthetők. A hivatalos leírás azt állítja, hogy augusztus 28-án a 2. hadseregtől a VII. hadtest s annak déli szárnyán a 20. honvédgyaloghadosztály csoportosult etc. Ezzel szemben a valóság az, hogy a 20. hadosztály úgy északi, mint déli irányban, csaknem teljesen elszigetelve állott Rohatynnál. A VII. hadtest 17. és 34. hadosztályainak ekkor még csak töredékei voltak a helyszínén, melyek a 29-i véres csatanapon a 20. honvédgyaloghadosztály súlyos harcaiban egyáltalában részt nem vettek. Az augusztus 29-i események hivatalos leírása tehát nem felel meg a valóságnak. Augusztus 29-én a 34. hadosztálynak csak egy kis töredéke, Vidulovich ezredes csoportja, állott Potoktól északra.

A 20. honvédhadosztályt Rohatynnál nem nyomta be az ellenség, sőt ellenkezőleg, augusztus 29-én az oroszok képzeltek magukat megveretteknek. A hadosztály azonban, a vele szemben fellépő óriási ellenséges erővel szemben, elszigetelt helyzetében annál kevésbé maradhatott meg, mert a déli irányból Bursztyn felől előnyomuló ellenséges átkaroló csoport a hadosztályt a teljes megsemmisítéssel fenyegette annál is inkább, mert a jobbszárny, a 8. lovashadosztály szárnybiztosításának önkényes abbahagyása folytán, teljesen a levegőben lógott. A 20. honvédgyaloghadosztály hadászatiilag is megállotta helyét, mert magára vonta úgy a 3. hadsereg jobbszárnya, mint a Halicz felé igyekező Iwanow- és Bruszilow-féle gyalog- és tüzértömegeket.

A VII. hadtest, melynek egyes részei csak augusztus 29-én rakódtak ki, két csoportban támadott. Északon a 34. h. o. Ruda felé, délen a 17. gyaloghadosztály Rohatyn felé. A 20. honvédgyaloghadosztály Bartha- és Balogh-csoportjának csak mint

összekötő résznek kellett volna bekapcsolódnia. Az ellenség részéről tüzzel való rajtaütés ezen az arcvonalszávon e napon már nem volt. A 34. és 17. gyaloghadosztályok elszántan és célszerűen csoportosítva támadták a Rohatyn és Ruda közötti ellenséges erőket, a déli szárny szintén vitézül tartotta magát a Bursztyn felől immár veszedelmesen közeledő Brusszilow átkarolásával szemben, azonban a nagy orosz erős átkarolás elől a hadtestnek, a délután folyamán, mégis a Swirz vonala mögé kellett visszavonulnia. A felsoroltakból kiviláglik, hogy a hivatalos leírás idézett mondata: „*hogy a 20. honvédhadosztály e napon egy tüzzel való rajtaütés után visszavonult*“, az igazsággal nem egyezik.

1918 tavaszán jelent meg Berlinben Hermann Stegemann-tól „*Geschichte des Krieges. Erster Band*“. E mű már magyarbarát szellemben tárgyalja az eseményeket és szimpatikusabb hangon emlékezik meg a 20. honvédgyaloghadosztálynak szerepléséről. A többek között ezeket mondja:

„Augusztus 28-án a 2. hadsereg parancsnoka a VII. hadtestet és a 20. honvédgyaloghadosztályt Rohatyn környékére irányította. A vonatról leszállítva, az utazástól összetörve lépték át a magyar pusztá fiai a Dnyester vonalát, s átkelve a mocsaras Swirz-szakaszon, este elérték a Rohatyntól nyugatra húzódó magaslatokat.

Augusztus 29-én a VII. hadtest Ruda ellen nyomul elő, hogy a XII. hadtest szorongatott szárnyadosztályán könnyítsen. Ez a támadás azonban a Rohatyntól északnyugatra eső keresztútnál megakadt. Még rosszabbul járt a 20. honvédgyaloghadosztály Rohatynnál. Itt ugyanis Brusszilow borzalmas tüzzel való rajtaütése érte, mely pillanatok alatt széjjelszakította kötelékeit. Ennek az lón a következménye, hogy az ellenség sokkal nagyobb erővel tört elő és a hadosztályt beszorította. Amikor ez a hadosztály visszaözlött, a csata sorsa már el volt döntve, de mindamellett még másnap estig folyt itt a harc.

Augusztus 30-án éjjel az oroszok az egész vonalon támadásba fogtak. A III. és XII. hadtest csapatai még egyszer elkeseredett közelharcokban visszaverték az orosz tömeg-támadásokat, a VII. hadtest azonban hátrálni volt kénytelen. Rohatyn az oroszok kezére került és így a jobbszárny-csoport kulcsfontja elveszett. A rohatyni áttörés többé nem volt feltartóztatható.“

Ez az összefoglaló leírás már megfelelőbb megvilágításban ismerteti a 20. honvédhadosztály rohatyni szereplését, azonban átvesz az eddigi téves beállításból is.

Augusztus 29-én a VII. hadtest zöme még kirakodóféiben volt a Swirz vonala mögött, és csak csekély részei állottak Rudánál, a 20. honvédhadosztály balszárnyának meghosszabbításában. A VII. hadtest tulajdonképeni támadása tehát csak augusztus 30-án kezdődött.

„A 20. honvédhadosztály beszorítása Rohatynnál augusztus 29-én“ természetesen e leírásban se helytálló. Az oroszok tűzzel való rajtaütése valóban előidézte a hadosztály zömének visszavonulását, de úgynevezett visszaözönlés csak egyes részeknél és a tartalékcsoportoknál történt. Rohatyn városát, a hadseregparancsnokság intézkedéseinek megfelelően, már az első pillanattól kezdve kiürítették, ennél fogva az már 29-én délelőtt, minden ellenállás nélkül, az oroszok kezére került. A 20. honvédgyaloghadosztálynak intézkedésszerűleg a Rohatyntól közvetlen nyugatra elnyúló Gnyla-Lipa-magaslatok mentén kellett védőállást foglalnia. Azt tehát, hogy Rohatyn, mint az állás kulcspontja, az oroszok kezére került, a 20. honvédgyaloghadosztálynak hibául felróni igazán nem lehet.

Az augusztus 30-i eseményekkel kapcsolatban Stegemann azt állítja, hogy: „a rohatyni áttörés nem volt feltartóztatható“. Ez sem felel meg a valóságnak, mert itt áttörésről szó sem lehetett, legfeljebb a VII. hadtest jobbszárnyának, a 8. lovashadosztály önkényes visszavonulása folytán bekövetkezett, teljes átkarolásáról. A VII. hadtesttől délre, a 2. hadseregcsoport jobbszárnyán, a legközelebbi csoport Halicznál állott, így a nagy hadászati arcvonal folytonossága 25 km-re, azaz 1 teljes napi menetre meg volt szakítva. A VII. hadtest szélső jobbszárnyára állított s a jobboldal biztosítására rendelt 8. lovashadosztály Bursztyn helyett, saját elhatározásából, a Swirz mögé vonult vissza, úgy, hogy ezáltal a VII. hadtest jobbszárnya teljesen a levegőben lógott, ahogy azt Meixner gyalogsági tábornok, a VII. hadtest parancsnoka, az 1914. év augusztus hó 30-án kelt, 31-ére szóló intézkedésében pontosan körvonalozta.

1920 augusztusában, lipcse—bécsi kiadásban, a katonai könyvpiac egy igen érdekes és sok tekintetben alapos kis könyvvel gazdagodott. Minarelli-Fitzgerald tábornok kiadta: „*Der Anfang vom Ende*“ című kis munkáját. A szerző előszavában megemlíti, hogy sajnos, a sors, tisztán személyi okokból, nem engedte meg, hogy a világháborúban részt vehessen, műve megírására mégis az ösztönözte, hogy mint az eseményeknek teljesen elfogulatlan, csendes szemlélője, akkori hadvezetőségünk tagjainak ismerője, a közvéleményt összehozásunk igazi okairól felvilágosítsa. Ő elsősorban a még

akkor Przemyslben működő hadseregfőparancsnokságot (A. O. K.) hibáztatja a történetekért s eredeti okmányokkal bizonyítja a legfőbb vezetés személyi, etikai, hadászati, harcászati és anyagi hibáit. A rohatyni eseményeket illetőleg azonban, sajnos, ő is átveszi „Streffleur“ téves felfogását. Az eseményeket különben röviden így mondja el:

„Mikor a 3. hadseregnek a przemyslani védőcsata folyamán több hadseregtartaléka már nem volt, a hadsereg déli szárnyára nehezedő súlyos nyomásra való tekintettel, a hadseregfőparancsnokságtól sürgős támogatást kért. Ezt a hadseregfőparancsnokság el is rendelte akként, hogy a 2. hadseregnek VII. hadteste Rohatynból északkeleti irányban intézzen egy előretörést. Augusztus 29-én a VII. hadtest Rohatyntól északra csakugyan előre is tört, azonban továbbjutni nem tudott, mert a jobbszárnyán harcoló 20. honvédhadosztályt Rohatynnál az oroszok visszaszorították.“

Mint az eddig előadottakból kiviláglik, ez a változat sem egyezik teljesen a valósággal. A VII. hadtest ugyanis csak augusztus 30-án tört elő Rohatynnál s eme előretörésben is csak a 20. honvédgyaloghadosztálynak már augusztus 29-én teljesen magára hagyatott és elszigetelve fellépett két (Bartha és Balogh) csoportja vett részt. Egy teljes napi ádáz küzdelem után vonult a VII. hadtest a Swirz vonala mögé vissza.

Különös figyelmet érdemel Minarelli-Fitzgerald művének azon része, amely a hadseregfőparancsnokságnak a személyi kérdésekben akkor követett eljárását az utókor számára intő példaképen ostorozza.

Minarelli pl. megemlíti azt, hogy amikor már a Lemberg előtt áll szorongatott 3. (Brudermann-) hadsereget az oroszok mindkét oldali átkaroló fölőserejű támadásaikkal a legváltóságosabb helyzetbe sodorták, akkor a Przemyslben tartózkodó hadseregfőparancsnokság egy nap háromszor változtatott parancsot. Ugyanis József Ferdinánd főherceg balszárny-csoportját háromszor rendelte a 3. (Brudermann-) hadsereg alá, s mialatt a 3. hadsereg ez alapon intézkedett, Przemyslből ismét érkezett egy újabb távirati parancs, hogy József Ferdinánd csoportjának más a rendeltetése, nem tartozhat tehát a 3. hadsereg parancsnoklási körébe. A fentmondottakat Minarelli eredeti okmányokkal és idézetekkel is igazolja könyvében.

De a legsúlyosabb hiba Minarelli szerint az volt, hogy a legváltóságosabb időpontban a hadseregfőparancsnokság a 3. hadsereg vezérkari főnökét, Pfeffer vezérkari ezredest, állásától táviratilag felmentette és helyette a viszonyokkal teljesen ismeretlen s eddig a mögöttes országban tartózkodó

Boog tábornokot bízta meg a 3. hadsereg vezérkari főnöki teendőivel.

A rohatyni eseményekkel kapcsolatosan a hadsereg-főparancsnokság augusztus 30-án táviratilag felmentette állásától a VII. hadtest parancsnokát, annak vezérkari főnökét, s a VII. hadtest kötelékéből még hat vezetőállásban levő ezredest és tábornokot, köztük a 20. honvédhadosztály parancsnokát, vezérkari főnökét és a 39. honvédgyalogdandár parancsnokát, Patzák tábornokot. Utóbbi ennek hatása alatt, egy nappal később, agyonlőtte magát. A megejtett vizsgálat azonban valamennyi parancsnok teljes felmentésével végződött s mindenki újból elfoglalta régi helyét. Sajnos, a rohatyni csata igazi martirját, Patzák tábornokot, már nem lehetett többé halottaiból feltámasztani, noha ártatlanul és igaztalanul érte a vád. Méltányos és igazságos tehát, hogy legalább az utóbbit állapítsa meg róla az elfogulatlan történetkutató. Ezzel tartozunk mindannyian az ő szeplőtlen emlékének.

A világháborúról legutóbb megjelent összefoglaló munka Schwarte-nak az 1922-ben kiadott „*Der öst.-ung. Krieg*“ című műve. Nevezett, művének V. kötetében, a rohatyni eseményekkel kapcsolatosan már nem emlékezik meg névleg a 20. honvédhadosztályról, hanem csak általánosságban „egy honvédhadosztályt“ említ és a következőket írja:

„Augusztus 29-én kezdődött a przemyslani védőcsata, amelyben Brudermann 3. hadserege az első napon minden támadást visszavert. Úgy itt, mint Zlocównál a kedvezőtlen döntés csak a második napon következett be, és pedig a déli szárnyon történt események folytán. A 2. hadsereg ugyanis VII. hadtestét s egy honvédgyaloghadosztályt rendelt előre Rohatyn ellen, két gyaloghadosztállyal pedig a haliezi hídfőből északi irányban támadott. A rohatyni csoport azonban augusztus 29-én be lett szorítva s az oroszok ezt a betörést arra használták ki, hogy augusztus 30-án délután a 3. hadsereg déli szárnyán álló XII. hadtestet átkarolják.“

A 20. honvédgyaloghadosztályt illetőleg Schwarte is téves nyomokon haladt akkor, mikor az 1915-i „*Streffleur*“ cikkének erre vonatkozó felfogását átvette.⁸ Sajnos, a szerző már nincs az élők sorában, s tévedését ő maga, mint legilletékesebb, már nem tisztázhatja. De, hogy az ő felfogása nagyon téves volt, bizonyítja a VII. hadtestparancsnokságnak 1914 augusztus 31-én kelt 603/hdm. számú már említett okirata és az,

⁸ Szerzője az időközben elhunyt Metzger altábornagy (1914 augusztusában a hadsereg-főparancsnokság hadműveleti irodájának vezetője) volt.

hogy a rohatyni események miatt a 2. hadseregparancsnokságnál folyt hadtörvényszéki vizsgálat valamennyi meggyanúsított parancsnok teljes tisztázásával végződött.

Az első lemergi csata sorsát tudvalevőleg már augusztus 28-án a 3. hadsereg maga pecsételte meg. A 20. honvédgyaloghadosztály magatartása a kedvezőtlen döntést nemcsak nem siettette, hanem még egy nappal el is odázta. A VII. hadtest hevenyészve kirakodott és zászlóaljankint az ellenség elé vetett erői augusztus 30-án már nem menthették meg a felsőbb vezetés elhibázott hadászati sakkhúzásait. Az oroszok akkortájt egyenkint gyűrték le nagy 10—15-szörös erejükkel hadseregünk legkiválóbb hadosztályait; embereink ezrei, hadianyagunk szine-java itt pusztult el.

Minarelli tábornok talán helyesen állította fel itt azt a határkövet, amely a vég kezdetét jelezte. Egy kezdetben tetekre kész védelem, a Kelet-Galiciába betört ellenséges tömegekkel szemben, esetleg más eredményt biztosíthatott volna, mint a túlságba vitt támadó szellem.

Dr. Rákosi György.